

ABU ALI IBN SINO ASARLARIDA TIBBIY-EKOLOGIK MADANIYATNI OSHIRISH MASALASI

S.M.Mardonova, M.M.Akramova

Buxoro davlat universiteti talabasi

O'zbekiston, xususan, Buxoro zamini ulug' mutafakkirlar, jahon fani va madaniyati rivojiga ulkan hissa qo'shgan allomalarni yetkazib bergan. Shunday ulug' zotlardan biri, jahon tabobat ilmining asoschisi, faylasuf, geograf – Abu Ali ibn Sinodir. Ibn Sino serqirra va sermahsul ijod sohibi bo'lgan. Bugungi kunga kelib, Ibn Sino ilmiy me'rosini shartli ravishda 4 qismga bo'lish mumkin: falsafiy, tabiiy, adabiy va tibbiy sohalar. Bular orasida tibbiy soha, xususan, tibbiyot rivoji uchun ulkan xizmatlar qilgan Ibn Sinoning ilmiy merosi bugungi kunda shu soha uchun qimmatli ma'lumotlardan biri hisoblanadi.

Ulug' ajdodimiz Abu Ali ibn Sinoning 10-11- asrlarda tibbiyot, geografiya fanlari bo'yicha qilgan ishlaridan hozirgi kunda ham foydalanish mumkin. Bular quyidagilardan iborat: Unsurlarni to'rtga bo'ladi; bularning ikkitasi yengil (havo, olov), ikkitasi og'ir (suv, yer) deb ajratadi, toshlarni paydo bo'lishi, tog'larning hosil bo'lishi, zilzilalarning sodir bo'lish sabablari, tektonik harakatlar, oqar suvlarning geologik faoliyati, minerallar klassifikatsiyasi, tog'larning havoga ta'siri, atmosfera va uning tarkibi, yil fasllarining yuzaga kelish sabablari, geografik muhitning aholining hayotiy jarayonlariga ta'siri haqidagi fikrlaridan hozirda ham keng foydalanilmoqda. Abu Ali al-Husayn ibn Abdulloh ibn al-Hasan ibn Ali ibn Sino 980 – yilda Buxoro yaqinidagi Afshona qishlog'ida dunyoga keladi. U musiqa, optika, kimyo kabi fanlarni o'qidi, xususan, tabobatni sevib o'rgandi va bu ilmda tez kamol topa boshladi. Ibn Sino ham ilmiy ijod bilan shug'ullandi, ham tabib sifatida faoliyat ko'rsatdi. Ibn Sino asarlarining miqdoriy nisbatiga nazar solsak, olimning qiziqish va etibori ko'proq falsafa va tibga qaratilganini ko'ramiz. Garchi uni "Avitsenna" sifatida G'arbda mashhur qilgan uning tibbiy me'rosi, xususan, "Tib qonunlari" bo'lsada, "Shayx ar-ra'is" nomi eng avval, uning buyuk faylasufligiga ishoradir. Olimning tabobat taraqqiyotidagi buyuk xizmati shundaki, u o'zigacha o'tgan turli xalq namoyondalari tomonidan asrlar davomida tib ilmi sohasida to'plangan ma'lumotlarni saralab, muayyan bir tartibga soldi va ularni o'z tajribalari bilan boyitgan holda ma'lum nazariya va qonun-qoida asosida umumlashtirdi. Bunga

uning "Tib qonunlari" va bu asarning jahon tib ilmi tarixida tutgan mavqei va qozongan shuhrati yorqin dalildir.

Tabobat tarixida birinchi bo'lib Ibn Sino vabo bilan o'latni farqlagan, yuqumli kasalliklar bilan og'riqan bemorlarni bemorlarni boshqalardan ajratgan holda saqlash kerakligini ta'kidlagan, oshqozon yarasi, sariq kasalligi, plevrit moxov, zahm, qizamiq, suvchechak, kuydirgi kabi kasalliklarning belgilari va kechish jarayonlarini to'g'ri tasvirlab bergan. Psixik va asab kasalliklarini tavsiflash va davolashga ham olim ko'p yangiliklarni kiritgan. Bu kasalliklarni davolashda u atrof-muhitning, iqlimning, parhez va jismoniy mashqlarning ta'siriga hamda bemor kayfiyatini yaxshilashga qaratilgan tadbirlarga kata ahamiyat beradi. Ibn Sino dorishunoslik sohasida chuqur tadqiqotlar olib brogan. Tabiiy dorilar bilan bir qatorda Ibn Sino birinchilardan bo'lib kimyoviy usulda tayyorlangan dorilarni ham ishlatgan. Kasallikning turiga qarab avval sodda so'ng murakkab tarkibli dori bilan davolagan. Eng muhimi u oziq-ovqatlarning shifobaxsh ta'siriga katta e'tibor berib, davolashni shunday mahsulotlardan boshlagan. Dori tayinlashda bemorning mijozi yoshi, iqlim sharoitini hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi. Ibn Sino "Har bir ilm ichida, uning o'rganadigan bir narsasi bo'ladi. Bu narsalar ikki tur bo'ladi: birinchisi borligi bizning harakatimizga bog'liq bo'lgan narsalar va ikkinchisi bizning harakatimizga bog'liq bo'lmagan narsalar". Birinchisiga bizning qilmishlarimiz misol bo'lsa, ikkinchisi yer, osmon, hayvon va o'simliklar misol bo'ladi, ya'ni "amaliy ilm" va "nazariy ilm" deb bo'ladi.

Geografik muhitni aholining barcha hayotiy jarayonlarga ma'lum miqdorda ta'sir qilishi haqida fikr yuritilgan. Issiq turar joylar tanani va sochlarni qoraytiradi. Agar tanadan namlik ko'p bug'lanish natijasida kamayib ketsa, habashistonliklarga o'xshab, u yerning aholisi ham tez qariydi. Sovuq yerlarda yashovchilar botirroq bo'ladilar va ovqatni yaxshi hazm qiladilar, agar unday yerlar nam bo'lsa, aholisi sergo'sht va seryog' bo'ladi, juda ko'rkam bo'ladilar. Namlik yerlarda yashovchilarning tashqi ko'rinishlari ko'rkam va terilari yumshoq bo'ladi. Yer yuzasi quruq yerlarining qishi sovuq va yozi issiq bo'lib turadi. Yog'in kam bo'lib, havosi changlovlidir. Ochiq toshloqli yerlar ham shu xususiyatga ega bo'ladi. Tog'larda yashovchilar sog'lom, kuchli va chidamli bo'ladilar, uzoq umr ko'radilar. Havosi va suvlari toza hisoblanadi. Pastlikda joylashgan joylarning yerlari botqoq va sho'rlangan bo'ladi. Havosi issiq va dim bo'lib turadi, bu holat havoni changlovli bo'lishiga sabab bo'ladi. Suvlari sho'r, achchiq bo'lib ichishga unchalik yaroqli bo'lmaydi. Dengiz bo'yidagi joylarda namlik katta bo'ladi. Hamma tomoni ochiq yuzalarda joylashgan shahar va qishloqlar bilan

biror tomoni tog'lar bilan to'silgani o'zining mikroiklimiy xususiyatlari bilan farq qilishini buyuk olim asoslab bergan. Har bir geografik landshaftning o'ziga xos tabiiy komponentlari bo'lib, bu komponentlar hosil qilgan tabiiy sharoitni odam organizmiga ma'lum miqdorda ta'sir qilib o'ziga xos antropologik belgilar va kasalliklarni yuzaga keltirishini asoslash orqali birinchi bo'lib o'rta asrlar va hozirgi zamon tibbiyot geografiyasiga asos soladi. Ibn Sino asos solgan tibbiyot geografiyasi bugungi kunda juda katta tezlik bilan rivojlana borib, yangi - yangi tarmoqlarni yuzaga keltirmoqda. Ibn Sino asarlarida "Sog'lom turmush tarzi" tushunchasi atroflicha tahlil qilingan.

Buning isbotini birinchi prezidentimiz I.A. Karimovning "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida ham uchratish mumkin. (I. A. Karimov. 2008.) Umumta'lim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari ekologiya, geografiya darslarida buyuk allomalarimiz, xususan Abu Ali ibn Sinoning geografik merosini chuqur o'rganish lozim. Geografiya fanidan sinfdan tashqari ishlarni tashkil qilishda Abu Ali ibn Sino singari buyuk alloma va olimlar ilmiy-ijodiy faoliyatini targ'ibot – tashviqot qiluvchi tadbirlar va davra suhbatlari tashkil qilish zarur. Bunday tadbirlar yosh avlodni ulug' allomalarimiz ilmiy merosini o'rganishlarida, ularda tibbiy ekologik madaniyatni oshirishga amaliy yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov.I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. Toshkent, "Sharq" 1998 yil. 34-35 b
2. Abu Bakr Muhammad an – Narshaxiy. Buxoro tarixi. Toshkent, "O'qituvchi" 1996yil, 1- 36 betlar;
3. Abduhalimov. B.A. Xorazm Ma'mun akademiyasi. Toshkent, 2005 yil, 5-86 betlar;